

A pantomim játékos halála

Deák Ferenc

...Megszöktem. Nem bírtam tovább ezt a megerőltető, lehangoló munkát. Kidőltem. Hónapokig hallgatni és sírni, némán nevetni, némán táncolni... Hónapokig fehér bugyogóban mázskálni, fehérre festett arccal... Nem, nem bírtam tovább. Eleinte azt hittem, hogy hivatásom egész istenes. Az öreg Ferd úr az első sor negyedik székén egész szimpatikusnak látszott, a második sor első székén ülő Tózsdi is, a nyolcadik sorban ülő Vogh is. Ők azonban mindig egy helyen maradtak, a mai napig is. Kivéve a hetedik sorban ülő Elnököt — az előbb nem említettem, de különben a többivel egy ívású volt — kivéve őt, aki a Játék második hónapjában hirtelen meghalt. Különben nekem ő mindig olyan légiesnek, üresnek, „bőr-embernek” tetszett, akárhogy kiabált is, csak apró, sivitásokat hallott az ember. Soha senki sem vette komolyan. Nekem egyetlen előre megszabott kötelességem iránta az volt, hogy a nagy előadás végén külön meghajoljak neki. Más semmi. Bármennyire utáltam az Elnököt, mégis hatalmába kerített valami száanalom, amikor a külön erre a célra iderendelt fiatal emberek időnként a karjukra vették és kivitték a teremből. Az ő lábai is bénák voltak. Kint az ajtó előtt várt szép nyúlánk autója. Sajnos, csak a tetemét vihette el, jóval az előadás befejezése előtt.

A közönség eleinte rokonszenves volt. Az öreg Ferd citromot szopogattott és hunyorgott. Több mint valószínű, figyelemmel kísérte a programot. Csak egy-két hét múltán figyeltem fel rá. A szeme alatti duzzadt zacskók, számvonalának egy csöppet ironikus ívelése, alacsony homloka nagy szadistát sejtetett. De mivel félttem, hogy ez csupán alaptalan előítélet, igyekeztem figyelmen kívül hagyni. Egy idő múlva sikerült is. Könnyen ment.

Szívvvel játszottam: némán sírtam, némán nevettem és némán könnyörögtem Vogh úrnak. Csontos, hosszú ember volt és egyáltalán nem érdekelte a játékom. Ha nagyon unatkozott, elővette szájharmónikáját és addig viny-

nyogott, amíg ő is betelt a rossz zenével. Egyetlen vágyam az volt, hogy valamiképp felhívjam érdeklődését előadásom iránt. Féltem a túlzástól, ezt nem engedi meg a művészi öntudat. Én pedig öntudatos akartam maradni végig. Felelősségérzetem meglehetősen kemény határokat szabott előadásomnak, és sehogyan sem tudtam volna túlélni, ha csak véletlenül is átlépem ezeket a határokat.

De Vogh úr nem zavartatta magát. Vagy aludt, vagy evett, vagy harmonikázott. Ha mégis rámtévedt álmatlan tekintete, csupán pár pillanatilag nyugtatta rajtam, aztán továbbsétáltatta a diszleteken éppoly kedvetlenül, éppoly közönyösen. Aztán leginkább odañtette a két markos legényt és elvitette magát a toalettebe. (Nézőim egytől egyig bénák voltak és mindig a két odarendelt fiatalember segítségére szorultak). Vogh teljesen közömbös viselkedése sem rombolta le bennem az ambíciókat. A színpad, igaz, kicsiny volt, de az én csataterem, az én hivatásom és karrierem első állomása, és nem akartam hűtlen lenni hozzá még akkor sem, amikor kilátástalanul hosszú időre szerződöttek. Én voltam egyetlen előadóművésze ennek a dobogónak. Éjjel-nappal talpon voltam. Szívből játszottam. Feladatomból volt szórakoztatni az öregurakat itt a teremben. És nem akartam abbahagyni a harcot. Vogh hiába harmonikázott, hiába ásítózott és hiába sorolt engem is az igénytelen tárgyak sorába, hiába tett egyenlővé a mozdulatlan, néma paravánnal, egy napon mégis felfigyelt rám. Nem, nem kellett átlépnem a felelősségérzet szabta határokat, nem kellett semmit túloznom, a szerep maga hozta magával ezt az undok fordulatot. Egészen nőies, beteges mozdulatok voltak ezek, epedő, szende arcokat kellett vágnom... A mese nem fontos, csupán a jelenet tartama. Tulajdonképpen fél óra hosszat tartott, és nem csináltam nagyobb kedvvel, mint a többi jelenetet. Egyszer csak felvillant Vogh arcán valami. Torz mosoly, perverz mosoly volt ez, teli ferde ördögi vággyal, teli undorító arcrándulással. Szinte szédültem a tekintettől. Kezdett bennem a művészi önérzet valami szégyenné válni. Már-már utálat fogott el saját magam iránt. A jelenet becstelenítő volt számomra és az időtlenségbe nyúlt. Szinte belefolyt, beleolvadt a következő, alapjában véve egész más jelenetbe. Ez a szégyen volt az első komolyabb megrázkódtatásom.

Vogh még egy párszor dühösen rámvillámlott, de szerencsére a jelenet nem ismétlődött meg. Majd két hétre volt szükségem, hogy legalább megközelítően a régi kerékvágásba kerüljek.

Tőzsdire véletlenül figyeltem fel akkor, amikor már valamennyire feledésbe merült Vogh. Félkezű ember volt és olyan kövér, hogy majd kipukkadott. Vidám szemei sohasem nyugodtak meg egy tárgyon vagy egy emberen. Sokat cigarettázott, szinte éjjel-nappal pöfögött. Társai elégedetlenek voltak, mert minden félórában szellőztetni kellett a különben is bűzös termet, annyira marta mindenki szemét a füstfelhő.

Sűrűn összeszólalkozott mozdulatlanságra ítélt sorstársával, de sehogyan sem akart felhagyni a füstöléssel. Sőt, még szemtelenebbül pöfékelt elkeseredett sorstársai orra alá. Minden szippantás után kacagott. A füst a kacajjal szállt ki nagy, duzzadt ajkai közül. Mint valami gramofon kacarászott naphosszat, és rajtam kívül mindenkit vérig bosszantott. Nekem is ártott a füst, de én nem vettem rossznéven ezt a tejszínű, libegő közeget. Hittem, hogy az előadás a fátyolon keresztül sokkal kifejezőbb. Az Elnök szenvedett a legtöbbet, (ő különben értett valamit a némajátékhoz). Száraz bőre fújtatott és ilyenkor igazán úgy hatott, mintha csupán bőre lenne, se csontja, se belső szervei... Sipitózott, visongott, de hasztalanul. Tőzsdit egy nap szivarokat hozatott. Ez már nekem se tetszett. Sokkal nehezebb és maróbb füstje volt, mint a cigarettának. Az Elnök sipitózott, kiabált, de megint hiába. Nem soká bírta. Három nap múlva elvitték az autóján. Tőzsdit pedig csodálni kezdtem. Hogy bírja? Naphosszat kacarászott és füstölt.

Az előadás legnehezebb része következett: a megerőltető tizedik jelenet. Annak idején ennek tulajdonítottam a legnagyobb fontosságot, hogy tökéletesen kidolgozzam. Most is nagy örömmel fogtam hozzá, de már az első két jelenet után éreztem, hogy szédülök. Elfelejtették kinyitni az ablakokat. A közönség nagyobb része aludt. Mint tehetetlen szuszogó zsákok feküdtek a kényelmes kombinált-székekben. Este hat óra lehetett. Bent egyre nagyobb lett a füst. Már a harmadik jelenetnél tartottam. Ebben és a következőben igen sok a forgás. Nem tudtam, hogyan sikerül majd végigcsinálnom, de nincs meghátrálás! Életem első nagy alkalma, karrierem első lépcsője. Nemcsak ez. Életutam függ ettől a kilátástalanul hosszú előadástól. Minden, minden.

Nem számíthatok arra, hogy senki se néz. Az túl olcsó ár volna az új kaput megnyitó belépőjegyért. Végig kell csinálnom! Saját magamat nem áramíthatom!

A füst mind vastagabb lett. A kacajok továbbra is bugyborékkoltak, én pedig egy szót sem szólhattam. Egyetlen reményem az volt, hogy a két első sorban az öreg Ferd nézett rám szadista tekintetével. Kezében egy arasznyi üvegcső, előtte egy darab puha kenyér. Apró galacsinokat gyúrt belőle, szája vette, aztán a csövön kifújta. Eleinte nem tudtam, hogy mit célozgat, mert a kis gombócok olyankor reppentek el a csőből, amikor háttal voltam felé. Egyszer csak valami apró koppanásokra figyeltem fel a cipőm sarkán. Azt célozhatta hát.

A forgás egyre ismétlődött, a jelenet közepe felé járt.

Tözsdit már nem is láttam a füstben, csak kis kacajait hallottam, és sejtettem merre ül. A játék eddig tökéletesen sikerült. Már kezdtem büszkélkedni magam előtt: mégsem volt hiába a sok gyakorlás, majd csak sikerül elrugaszkodnom, majd csak... majd csak. El is feledkeztem arról, hogy ezektől a tehetetlen vénektől függ minden. Általuk kell eljutnom ahhoz, ami határozott lesz és megállapodott. Megfeledkeztem a füstről, a célozgató Ferdről és az alvó Voghról. Egy pillanatra az elhunyt Elnökre gondoltam: kár, hogy most nem látja ezt a nagyszerű előadást, ő mégis értett valamit művészetemhez. Dehát... És már a negyedik jelenetbe vágtam. Akkor jöttem rá, hogy saját magamnak tetszelgek, saját ízlésem szerint változtatom már nemcsak a mozdulatokat, az arcjátékot, hanem a mesét is. Valami határozatlan dolgot adok elő... Mindenből van ebben, amit eddig ezen a színpadon játszottam. Egyszer csak az a jelenet került fel, amely Voghot úgy „elkápráztatta”. Most már nagyon megijedtem. Körülnéztem. Ferd szadisztikusan mosolygott, és gyúrta a kenyérgombócokat. Mintha észrevette volna, hogy eltévedtem, mintha azon mosolygott volna olyan marón, gúnyosan. Akárhogy igyekeztem bekapcsolódni a félbehagyott negyedik jelenetbe, sehogyan sem sikerült. Sarkamon egyre kopogtak a galacsinok. Izzadtam. Úgy éreztem, hogy ugyanazt a mondatot és arckifejezést már tízszer megisméltetem egymás után.

A kacagások egyre tompábban hatoltak elő a vastag füstből.

Elkezdtem forogni abban a hiszemben, hogy esetleg ebből bekapcsolódhatok a félbeszakított negyedik jelenetbe. Egyre gyorsabban forogtam és mind jobban szédültem. A sarkamon kegyetlenül kopogtak a kis nyálas galacsinok. Már szinte az agyamat tépte minden koppanás. És akkor elvesztettem az egyensúlyom, féloldalt vágódtam, de legnagyobb csodálkozásomra nem zuhantam a dobogóra: karrierem első színpadára, életutam első lépcsőjére... Nem zuhantam. Úgy féloldalra fordulva lassan repültem. Ferd szadista vonásait láttam utoljára és a sarkam egyre lüktetett.

— Ez a halál — mondtam félhangosan — szökés. Tehát megszöktem. Nem bírtam tovább ezt a lélekölő mókát.

És valami vidámság töltött el.